

Neumorni pregalac i zauzeti navjestitelj Božje riječi

Prije četiri godine, točnije u ljeto 2009. godine, rodila se ideja da se prikupi građa koju je nadbiskup Marin napisao i objavio tijekom svoga plodnoga, tridesetogodišnjega profesorskoga i znanstvenog te pedesetogodišnjega, zauzetoga pastirskog rada, kako bi se sakupljeni znanstveni i stručni radovi, potom (na)govori, razgovori i predgovori te prigodne homilije i propovijedi, objavljavani u raznim znanstvenim i stručnim časopisima, revijama i novinama, objedinili u njegova sabrana djela. Neposredna ideja vodilja i razlog zašto smo pristupili ovom projektu bilo je približavanje nadbiskupovih jubileja 2010. godine: 50 godina svećeništva i 20 godina pastirske, biskupske službe, budući da smo željeli na taj način izraziti našu zahvalnost za dosadašnji rad i služenje mjesnoj Crkvi, a istovremeno i uručiti prigodni dar o slavlju ovih velikih obljetnica. I prionuli smo na posao, ne znajući kakav nas poduhvat očekuje. U početku smo, naime, namjeravali objaviti četiri sveska sabranih djela i pokloniti ih nadbiskupu Marinu na Veliki četvrtak 2010. godine, kada je on namjeravao, u zajedništvu sa svećenicima i vjernim pukom, proslaviti svoje jubileje. U tom smislu, prvi svezak sabranih djela sadržavao bi znanstvene i stručne radove, drugi prigodne (pred)govore i razgovore, treći homilije o Gospodnjim, marijanskim i svetačkim slavljinama, a četvrti prigodne i tematske propovijedi.

Međutim, već u jesen 2009., kada smo sakupili prvu građu, uvidjeli smo da je ima daleko više nego što smo u početku pretpostavljali te da je moramo razdijeliti barem u sedam svezaka. Prva četiri sadržavala bi znanstvene i stručne radove (priloge iz povijesti naše Biskupije, teološko-pastoralna promišljanja o kršćanskom moralnom životu te obitelji i odgoju djece, radove o svećeništvu i sakramentalnom moralu te priloge o društveno-socijalnoj problematici), peti svezak (pred)govore i razgovore, a šesti i sedmi homili-

je o Gospodnjim, marijanskim i svetačkim slavljima te prigodne i tematske propovijedi. I s tim namjerama mi smo nadbiskupu Marinu čestitali velike jubileje, uz obećanje da ćemo započeto djelo ubrzo dovršiti. Ali, bilo je to vrlo optimistički rečeno. Naime, daljnjim prikupljanjem građe otkrili smo desetak ratnih izvještaja o stradanjima naše (Nad)biskupije te brojne apele i vrijednu arhivsku građu o Domovinskom ratu, tridesetak objavljenih razgovora (intervjua) iz devedesetih godina koji su istovremeno i svojevrsni putopisi, a odlučili smo, u nešto ažuriranom obliku, objaviti i priručnike (skripta) iz osamdesetih godina prošlog stoljeća kao vrijedan doprinos duhovnoj i moralnoj obnovi naše Nadbiskupije, ali i cijeloga društva, te, osobito u započetoj Godini vjere, istovremeno pridonijeti i boljem poznavanju katoličkoga moralnoga i socijalnog nauka. Na taj način došli smo do ukupno 11 svezaka *Sabranih djela* koja, nakon više od četiri godine rada, predstavljamo našoj crkvenoj i društvenoj zajednici, a sadrže više od 1000 bibliografskih jedinica nadbiskupa Marina.

Znakovito ocrtavaju životni hod i rad nadbiskupa Marina

Velike obljetnice uvijek su prigoda da se učini određeni sažetak prijednog životnog puta i istovremeno načini osvrt na dosad učinjeno. U tom smislu, svaki svezak *Sabranih djela* ocrtava jedno područje rada nadbiskupa Marina te su uistinu iskaz njegova životnog hoda, kao svećenika i (nad)biskupa te odraz dugogodišnje službe profesora i odgojitelja. Na tom tragu, u prvom je svesku, koji je naslovljen *Opjevajmo slavne muževe*, ocrtan neumorni rad nadbiskupa Marina u knjižnicama i arhivama naših nadbiskupijskih ustanova te njegova predanost istraživanju arhivske građe. Plod toga dugogodišnjeg rada, ali i njegove velike ljubavi, četrdesetak je vrlo zanimljivih znanstveno-stručnih radova u kojima piše o mnogim nepoznatim povijesnim činjenicama iz života i rada biskupa, svećenika i ustanova Đakovačko-osječke nadbiskupije i Srijemske biskupije te nam tako pruža dragocjene povijesne priloge koji nam istovremeno daju uvid i u bolje razumijevanje naše duge crkvene (biskupijske) tradicije.

a. Svećenik, profesor, odgojitelj

Drugi, treći, četvrti i peti svezak *Sabranih djela* plod su dugogodišnjeg profesorskoga i odgojiteljskog rada nadbiskupa Marina. U drugom svesku, naslovljenom *Moja je savjest čista*, sabrani su teološki radovi koji obuhvaćaju problematiku fundamentalne (osnovne) moralne teologije, a govore o

moralnom životu i nasljedovanju Krista, odgoju savjesti i božanskim (bogoslovnim) krepostima. Osim toga, vrijedno je istaknuti da je u tom svesku objavljen, po prvi put, i habilitacijski rad o kršćanskoj savjesti koji je nadbiskup Marin napisao 1980. godine na KBF-u u Zagrebu. Drugim riječima, knjiga ocrtava rad nadbiskupa Marina kao profesora moralne teologije koji se prihvatio zahtjevnog, i vrlo nezahvalnog posla, pisanja priručnika moralne teologije u postkoncilskom vremenu. Istovremeno, bili su to i pionirski tekstovi na hrvatskom govornom području koji su u moralnu teologiju unosili koncilski zahtjev da njezino znanstveno izlaganje bude temeljitije hranjeno naukom Svetoga pisma, ističući kako je njezina zadaća rasvijetliti uzvišeni poziv vjernika u Kristu i njihovu obvezu da u ljubavi donesu plod za život svijeta, tj. zahtjev da moralni život postane kristocentrično usmjeren i ukaže na put nasljedovanja Krista. Nadbiskup Marin otkriva nam se tako i kao promicatelj koncilске obnove na hrvatskom govornom području; čitajući objavljene radove, zanimljivo nam je promatrati kako je, kao profesor, spajao staro i novo, budući da je kao svećenički kandidat studirao moralnu teologiju po starim, predkoncilskim priručnicima, često previše kazuistički i legalistički usmjerenima, a po povratku s poslijediplomskog studija iz Rima morao je pisati i predavati u duhu koncilске obnove moralne teologije.

U trećem svesku, koji je naslovljen *U Krista zagledani*, objavljeni su teološki prilozi o kreposti religije i štovanju Božjeg imena, Danu Gospodnjem i kršćanskom životu u svjetlu sakramenata te o svećeništvu i sjemenišnom odgoju. Čitajući ove tekstove, otkrivamo nadbiskupa Marina kao učitelja, svećenika i pastira koji se tijekom svoga života neumorno brinuo za jasnoću nauka i dostojanstvo liturgijskog slavlja. Na isti način, zanimljivo je čitati i radove o svećeništvu i sjemenišnom odgoju koji nastaju kao plod iskustva sjemenišnog odgojitelja (prefekta i rektora) te pomoćnoga i dijecezanskog biskupa, ali i kao predsjednika Hrvatske biskupske konferencije.

Četvrti svezak, naslovljen *Život biraj!* donosi teološka promišljanja o kršćanskom braku i obitelji, svetosti ljudskoga života i odgovornom roditeljstvu te određenim bioetičkim pitanjima. Zanimljivo je stoga uočiti s kojom razboritošću, ali i hrabrošću, nadbiskup progovara o vrlo složenim i »osjetljivim«¹ pitanjima, poput problematike rastavljenih i ponovno civilno vjenčanih, problemu metoda planiranja obitelji te raznim oblicima življenja ljudske spolnosti, a među prvima je koji progovara i o kršćanskoj savjesti na cestama, ekološkim pitanjima, itd. Zadržavajući uvijek duh crkvenosti,

ne ustručava se otvarati ova pitanja, znajući, pritom, utkati u radove i svoja promišljanja kao svećenika i teologa.

U petom svesku, koji je naslovljen *Blago mirotvorcima!* objavljeni su teološki radovi i priručnik koji obuhvaćaju govor o kreposti pravednosti i istinoljubivosti, složenu problematiku »opravdanosti« rata i kršćansku obvezu i evanđeosku zauzetost u promicanju mira te promišljanja o pozivu i doprinosu Crkve u rješavanju društveno-socijalnih pitanja. Vrijedno je istaknuti da je u ovom svesku objavljen i izvadak iz njegove doktorske disertacije *Povijesno-teološka rasprava o pitanju rata i mira, s posebnim osvrtom na novije dokumente Učiteljstva*, koji je preveden s latinskog i objavljen na hrvatskom jeziku 1975. godine, kao i knjiga o zabrani školskog vjeronauka u doba komunizma. Osim toga, u svesku su objavljeni i važniji govori i pisma o važnosti školskoga vjeronauka koja je nadbiskup Marin objavio ili izrekao kao predsjednik Vijeća za katehizaciju te svezak, na osobit način, svjedoči i o nadbiskupovim zaslugama za ponovno uvođenje školskog vjeronauka u hrvatske škole.

b. Pastirska služba biskupa

Ostalih šest svezaka *Sabranih djela* svjedoče o plodnom i zauzetom biskupskom životu i radu. Šesti svezak, naslovljen *Divan je Bog u svetima svojim*, donosi homilije o Gospodnjim, marijanskim i svetačkim slavljinama koje je nadbiskup izgovorio u različitim prigodama te njegova prigodna teološko-liturgijska razmišljanja i prijevode tekstova o svetosti, duhovnom životu, odgoju savjesti te vječnom životu. Sedmi svezak, naslovljen *Istina će vas osloboditi!* svjedoči o vremenu i radu kao pomoćnog biskupa. U njemu su objavljena ratna izvješća i apeli, ekumenska nastojanja te prigodni (na) govori i propovijedi o pomirenju, evangelizaciji kulture, o blagoslovima i posvetama crkvi i značajnijim obljetnicama te govori koje je kao predsjednik HBK-a izrekao prigodom ređenja hrvatskih biskupa. Osobito je, međutim, zanimljiva ratna dokumentacija i tekstovi o mirnoj reintegraciji koji su sada po prvi put objavljeni, kao i propovijedi izrečene na biskupijskom hodočašću u Vukovar ili prigodom ukopa ekshumiranih žrtava Domovinskoga rata.

Osmi svezak, naslovljen *U zajedništvu Kristova poslanja*, sadrži pastirske poslanice i proglašene (na) govore i prigodne propovijedi o evangelizacijskim naglascima Druge biskupijske sinode. To je sinodska knjiga koja prati pripremu i sinodska zasjedanja te pastoralne godine koje su uslijedile kao plod sinodskog promišljanja, kao i prigodne tekstove napisane ili izrečene

o pohodu Svetoga Oca žitnici Hrvatske. Ovaj svezak stoga, na osobit način, svjedoči o plodnom i hvalevrijednoj službi dijecezanskog biskupa, jer osim propovijedi upućenih svećenicima, vjeroučiteljima, ministrantima, mladima kao i određenim skupinama vjernika, u kojima nadbiskup Marin potiče na obnovu crkvenog života i izgradnju osobne svetosti, u knjizi se mogu iščitati i mnogi značajni pastoralni iskoraci koje je nadbiskup Marin poduzimao za vrijeme svoga upravljanja Biskupijom. Dovoljno je istaknuti uzdignuće filozofsko-teološkog učilišta na rang Katoličkog bogoslovnog fakulteta te uspostavu Đakovačko-osječke nadbiskupije i metropolije. Da je nadbiskup Marin, uz brojne obveze, ipak najviše vremena posvetio radu u Nadbiskupiji ukazuje i podatak da je to »najdeblja« knjiga u *Sabranim djelima*.

Deveti svezak, naslovljen *Stopama sadašnjice*, svojevrsni je nastavak prethodnog sveska, a sadrži teološko-pastoralna promišljanja u Vjesnikovim uvodnicima, ukupno 187 uvodnika, u kojima je, prateći Vjesnikove teme, davao smjernice za provođenje sinodskih odluka. Deseti svezak, naslovljen *Govori u zgodno i nezgodno vrijeme!* sadrži prigodne propovijedi i (raz)govore (intervjue), njih 93 od ukupno 96 koliko ih je objavio, a govore o poslanju Crkve u današnjem društvu. U knjizi su stoga objavljene propovijedi izrečene prigodom Dana državnosti, Dana grada i županije, kao i prigodne propovijedi, poput one izrečene u Jasenovcu. Tu su i govori izrečeni političarima, osječkoj akademskoj zajednici, novinarima te spomenuti intervjui objavljeni u različitim novinama od 1991. do danas.

Posljednji, jedanaesti svezak, naslovljen *Plodovi prošlosti – zalog budućnosti*, donosi prigodne predgovore knjigama, sjećanja na naše predšasnike te bibliografiju svećenika Đakovačko-osječke i Srijemske (nad)biskupije (1527.-2006.) koja je nastala kao plod dugogodišnjeg istraživanja i uređivanja nadbiskupijskih knjižnica te, u *Dodatku*, kao svojevrsno tematsko kazalo *Sabranih djela*, donosi i osobnu bibliografiju nadbiskupa Marina te njegova značajnija imenovanja i priznanja.

Vrijednost i značaj *Sabranih djela*

Tri su osnovna razloga zbog kojih smo pristupili ovom projektu. Prvi je, i vjerojatno najznačajniji, što smo na taj način željeli izraziti zahvalnost nadbiskupu Marinu za sve učinjeno. Ove knjige svjedoče o ustrajnom, marljivom, samozatajnom, često mukotrpnom radu nadbiskupa Marina, od početaka njegova profesorskoga i odgojiteljskog rada sedamdesetih godina prošlog stoljeća, pa sve do biskupske i nadbiskupske službe. Istovremeno,

one su i svojevrsna duhovna ostavština našoj mjesnoj Crkvi. Drugi je razlog što su prva i jedanaesta knjiga značajan doprinos boljem poznavanju i razumijevanju povijesti naše Nadbiskupije, a druga, treća, četvrta i peta vrijedan doprinos hrvatskoj teološkoj misli, osobito na području moralne teologije. Osim toga, želja nam je bila da *Sabrana djela* budu i skromni doprinos, osobito u Godini vjere, boljem poznavanju moralnoga i socijalnog nauka Crkve.

Treći razlog zašto smo pristupili ovom projektu nalazi se u činjenici što su preostale knjige, od šeste do desete, uistinu svojevrsna kronika Nadbiskupije i istinsko svjedočanstvo jednog vremena. Drugim riječima, *Sabrana djela* govore o svim važnijim događajima tijekom proteklih 25 godina, ali i što smo mi, predvođeni nadbiskupom Marinom, učinili na području evangelizacije te duhovne i materijalne obnove Nadbiskupije, osobito nakon teških razaranja tijekom Domovinskoga rata i vremena progonstva i povratka. *Sabrana djela* tako svjedoče o evangelizacijskim i pastoralnim naglascima u svjetlu izjava i odluka Druge biskupijske sinode, a koja su imala za svrhu osnažiti biskupijske i župne strukture te istovremeno potaknuti, i svećenike i vjernike, na snažniji duh sinodalnosti i suodgovornosti za mjesnu Crkvu. U tom smislu, *Sabrana djela* ukazuju i na potrebu duhovne i ćudoredne obnove hrvatskog društva kako bismo promijenili naslijeđeni komunistički mentalitet. Ne smije nas stoga iznenaditi činjenica da je najveći broj svojih tekstova uputio upravo svećenicima.

Vrijednost *Sabranih djela* ogleda se stoga i u činjenici da je nadbiskup Marin bio sudionik svih ovih događaja te da je u svojim tekstovima mogao komentirati stvarnost iz jedne nutarnje perspektive samih događanja, budući da je poznao i okolnosti koje su na njih utjecale. Možemo uočiti kako često mnogim pitanjima pristupa s mudrošću koja je poučena iskustvima iz prošlosti kako bismo pronašli rješenja za budućnost. U svemu tome nadbiskupovi tekstovi odišu jednostavnošću i jasnoćom, a istovremeno, osobito u homilijama, propovijedima, (na)govorima, predgovorima i razgovorima, otkrivamo i nadbiskupa koji zrači optimizmom, budi nadu, a nadasve se otkriva kao čovjek koji gaji ljubav prema Bogu, Crkvi, čovjeku i domovini. Otkriva se kao osoba koja ispod površine ima osjećajnu dušu, onu široku slavonsku, ali koja ne bježi pred neugodnim temama, koja je spremna otići i u Jasenovac ili u posjet političkim zatvorenici, te koja je spremna otvoreno ukazati i na poteškoće i velike društvene probleme, sve do blagog prijekora zbog nebrige ili površnog pristupa radu.

Opseg i metodologija rada

U priređivanju *Sabраниh djela* mogli smo ići linijom manjeg otpora i izostaviti određene tekstove. Isto tako, mogli smo posložiti tekstove u jedanaest knjiga, kao u jedanaest registratora. Ali tako bismo dobili tek mnoštvo materijala iz kojih se ne bi mogao uočiti životni hod nadbiskupa Marina. Iz tih razloga izabrali smo drugi, teži put. Prikupljene tekstove posložili smo tako da svaka knjiga priča o jednom vidu nadbiskupova života i ističe jednu od službi koje je obnašao, a sve zajedno, posložene kao velik mozaik, ocrtavaju cjelovit životni hod i djelo. To je osobito došlo do izražaja u pripremi teoloških radova i priručnika (skripta), budući da smo nastojali da oni ne budu samo svjedok jednog vremena, zanimljivi uskom krugu znanstvenika i profesora teoloških znanosti.

Radove smo objavili s nakanom da govore, kao u ono vrijeme studentima, tako i danas svima onima koji žele saznati više o Božjem pozivu čovjeku na život s njime, očitovanom u Istini i slobodi. Naime, kao profesor moralne teologije, nadbiskup je morao skripta stalno dorađivati i na predavanjima ukazivati na nastale promjene i nove crkvene odredbe. Većina tih promjena nije prepisana na matrice i otiskana u skriptama, nego su ih studenti zapisivali na predavanjima ili se pak nalaze dopisana uz rub profesorovih skripta. U pripremi sabраниh djela unijeli smo te bilješke i promjene i sada su po prvi put objavljene. Stare smo odredbe stavili u bilješke, kako bismo sačuvali duh vremena, a skriptama istovremeno dali »duh sadašnjosti«.

A o kakvu se projektu zapravo radilo, najbolje govore sljedeći podaci. Sveukupno, knjige sadrže 8250 stranica, od kojih je 7900 nadbiskupovih autorskih tekstova. Ostalo su predgovori, tematska kazala i drugi popratni tekstovi. U pripremi i prikupljanju građe, prepisali smo više od 4000 stranica teksta, budući da su bili objavljivani prije izuma računala te nisu bili sačuvani u elektroničkom obliku. Otiskano je oko četiri milijuna i tristo tisuća stranica, za što je bilo potrebno nabaviti 22 palete papira i oko 3000 metara platna, a uloženo je oko 12000 radnih sati ili oko 1500 radnih dana.

Riječi zahvale

Dopustite mi stoga da se na kraju, kao urednik, zahvalim malo, ali hrabroj ekipi koja je ovaj projekt iznijela. Prije svega prijateljima iz *Glasa Slavonije*, koji su s velikim poštovanjem pristupili ovom poslu, a između njih želio bih istaknuti gosp. Marijana Beljana, člana uprave, gosp. Danijela Jak-

šića, koji je gotovo izgorio da sve bude besprijekorno odrađeno te, na osobit način, moju desnu ruku, jer je dijelio svu muku dana i noći, gosp. Mirka Mihaljevića, koji je ujedno i najzaslužniji za prijelom i grafičku obradu. Ne smijemo zaboraviti spomenuti ni direktora i radnike tiskare Grafika koji su otiskali i uvezali *Sabrana djela*.

U najužoj ekipi suradnika, osim spomenutih, osobita zahvala ide prof. Anželmi Salopek, koja je išćitala svih 8000 stranica i pravopisno ih ujednačila. Za grafički dizajn zaslužna je gđa Mihaela Pecnik, a vrijednu pomoć pružila je i ekipa iz Nadbiskupijskog tiskovnog ureda: gđa Anica Banović, Martina Kuveždanin i vlč. Stjepan Maroslavac. Bilo je i drugih suradnika, pa tako osobita zahvala ide mons. Luki Marijanoviću koji je prevodio tekstove s latinskoga, talijanskoga i njemačkog, gosp. Damiru Latinu, koji je prevodio i dotjerivao tekstove s engleskog jezika te gđi Tihoniji Zovko, knjižničarki, koja je uvijek pripomogla u traženju podataka. Osobita zahvala ide i svim piscima predgovora koji su, svaki sa svoje strane, poput mozaika, oslikali život i rad nadbiskupa Marina te nam ispričali i neke svoje osobne utiske i doživljaje iz susreta i života s njim.

I na kraju, možemo reći kako *Sabrana djela* svjedoče o životu i načinu rada nadbiskupa Marina, a on se može sažeti riječima: *nadom i radom, strpljivošću i ustrajnošću te životnom mudrošću*. Nadbiskupu Marinu želimo stoga obilje Božjeg blagoslova i zdravlja te još puno godina života i plodnoga znanstvenoga i pastoralnog rada, na dobro našoj mjesnoj Crkvi, ali i hrvatskom društvu.

U Đakovu, na blagdan sv. Ćirila i Metoda, petak 5. srpnja 2013.

prof. dr. sc. Vladimir Dugalić,
urednik